

De toegevoegde waarde van de Associate degree

Djoerd de Graaf

Sinds het studiejaar 2006/2007 bestaat een nieuwe opleidingsvorm in Nederland: de Associate degree (Ad). De Ad is een tweejarig onderdeel van een vierjarige hbo-bacheloropleiding, met een eigen graad. Deze tussenkwalificatie maakt deel uit van het Europese hoger onderwijsstelsel, zoals afgesproken in het Bolognaproces, en bestaat al langer in het buitenland. Dit artikel onderzoekt de meerwaarde van de Ad voor het Nederlandse onderwijsstelsel. De resultaten laten zien dat groepen die voorheen niet doorstudeerden, dat nu wel doen. De tweejarige Ad is voor sommige mbo'ers en werkenden aantrekkelijker dan een vierjarige bachelor. Ook werkgevers zijn positief. De extra hoger opgeleiden zijn hard nodig in onze kenniseconomie. Kortom: de Ad heeft toegevoegde waarde, zowel voor studenten zelf als voor de maatschappij als geheel.

1 Inleiding

Een kenniseconomie heeft hoog opgeleide werknemers nodig. Een goed onderwijsstelsel is daarvoor een noodzakelijke voorwaarde, opdat een ieder de voor hem of haar optimale hoeveelheid onderwijs kan genieten. Is het niet tijdens de eerste periode in het onderwijs (eerste leerweg), dan wel tijdens de arbeidsloopbaan (de tweede leerweg). Europa wil immers de meest competitieve en dynamische kenniseconomie ter wereld worden.

In dit kader heeft Nederland als streefbeeld, dat in 2020 de helft van de Nederlandse beroepsbevolking van 25 tot 44 jaar hoogopgeleid is, dat wil zeggen een hbo- of wo-opleiding heeft afgerond (Onderwijsraad 2005 en OCW 2006). Dat betekent een toename van 15 procentpunten ten opzichte van 2004. De realiseerbaarheid hiervan staat of valt volgens het ministerie van OCW met vier voorwaarden (OCW 2006). Ten eerste moeten voldoende mensen zich in het voortgezet onderwijs en mbo kwalificeren voor

doorstroom naar het hoger onderwijs. Ten tweede moet het rendement van het hoger onderwijs worden verbeterd, oftewel de ongediplomeerde uitval moet worden teruggedrongen. Ten derde moet de deelname aan het hoger onderwijs door werkenden en niet-werkenden in het kader van een levenslang leren toenemen. Ten vierde dienen meer hoogopgeleide buitenlandse werknemers beschikbaar te komen voor de Nederlandse arbeidsmarkt. De eerste drie voorwaarden hebben betrekking op het onderwijs. Meer mensen dienen in te stromen in het hoger onderwijs, zowel via de eerste leerweg (eerste voorwaarde), als via de tweede leerweg (derde voorwaarde). Bovendien dient een groter deel van de instromers een graad te behalen in het hoger onderwijs (tweede voorwaarde). De Onderwijsraad (2005) becijferde dat bij ongewijzigd beleid de Nederlandse arbeidsmarkt in 2022 zo'n 440 duizend hoger opgeleiden tekort komt.

Met name de tweede leerweg krijgt de laatste jaren veel aandacht. De HBO-raad en de Raad voor Werk en Inkomen (2006) wezen erop dat het kennistekort in Nederland nooit alleen via de eerste leerweg opgelost kan worden. Ook de OESO (2008a) heeft kritische opmerkingen over de deelname van het aantal mensen tussen de 30 en 40 jaar in het Nederlandse hoger onderwijs. Deze deelname ligt (met 2,9 procent) ver onder het OESO-gemiddelde (5,6 procent). Het ministerie van OCW wil hierin verandering aanbrengen. Doel is dat er in 2011 tienduizend meer 27- tot 40-jarigen aan het (bekostigd) hoger beroepsonderwijs deelnemen dan in 2007. Het ministerie van OCW schrijft in de Strategische agenda voor het Hoger onderwijs (OCW 2007) vooral groei in deelname te verwachten bij mbo'ers die na een aantal jaren werken besluiten alsnog een hbo-opleiding te volgen. Deze extra deelname aan de tweede leerweg wil ze niet alleen via het private onderwijs, maar ook via het bekostigd hoger beroepsonderwijs vergroten. Hierin ziet OCW een rol weggelegd voor de Associate degree (Ad). Ook de OESO (2008a) pleit voor een intensivering van deze nieuwe tussenkwalificatie in het hoger onderwijs, internationaal *short cycle* genoemd.

In het studiejaar 2006-2007 is de Ad met enkele pilots van start gegaan. De pilots duren tot en met 2010. De Ad is een tweejarig onderdeel van een vierjarige hbo-bacheloropleiding, maar kent vanwege de vereiste arbeidsmarktrelevantie een eigen programma. De Ad heeft ook een eigen graad: de Associate degree. Vanuit verschillende groepen kan behoefte bestaan aan de Ad. Zo kan voor werkenden die erover denken weer een studie op te pakken de Ad aantrekkelijk zijn. Ook voor veel mbo'ers die aarzelen over verder studeren is de tweejarige Ad mogelijk aantrekkelijker dan een vierjarige bachelor. Verder zou voor studenten die uit een hbo-bachelor dreigen uit te vallen de Ad een oplossing kunnen zijn. Kortom, de Ad zou kunnen zorgen voor een extra instroom in het hoger onderwijs, zowel via

de tweede als via de eerste leerweg. Ook zou een groter deel van de instromers in het hoger onderwijs een graad kunnen behalen. Daarmee zou de Ad een bijdrage leveren aan het vergroten van het aandeel hoger opgeleide werknemers in de Nederlandse beroepsbevolking. Dit artikel onderzoekt de redelijkheid van deze veronderstellingen en stelt de vraag wat de toegevoegde waarde is van de Ad, zowel voor de studenten zelf als voor de maatschappij als geheel.

De opbouw van het artikel is als volgt. Na deze inleiding beschrijft de tweede sectie de afspraken die internationaal zijn gemaakt over de plaats van de *short cycle* in het hoger onderwijsraamwerk. Ook de buitenlandse ervaring met *short cycle* opleidingen komt aan de orde. De derde sectie geeft nadere informatie over de Ad in Nederland. Sectie vier zet de maatschappelijke baten van extra onderwijs op een rijtje. Vervolgens gaan Sectie vijf en zes in op de aantrekkingskracht van de Nederlandse Ad op achtereenvolgens de studenten en de werkgevers. De laatste sectie, Sectie 7, zet de belangrijkste conclusies op een rijtje.

2 De *short cycle* internationaal

Europa werkt sinds eind jaren negentig aan een meer uniform systeem van het hoger onderwijs, met als doel de mobiliteit van studenten en werknemers te vergroten. Daartoe werden in 1999 in Bologna afspraken gemaakt over de invoering van het bachelor-mastersysteem. Sinds die tijd komt een groeiend aantal Europese landen, momenteel 46, tweejaarlijks bijeen om nadere afspraken te maken in wat het Bolognaproces is gaan heten. Inmiddels bestaat het Europabrede hoger onderwijs raamwerk uit vier niveaus. In 2003 werd naast de bachelor (*first cycle*) en master (*second cycle*), de *doctorate (third cycle)* ingevoerd. Ten slotte werd in 2005 een tussenkwalificatie in de *first cycle (short cycle)* aan het raamwerk toegevoegd. Deze *short cycle* opleidingen zijn niet verplicht en bestaan (nog) niet in alle 46 Europese landen. Naast dit raamwerk van het hoger onderwijs richt de Europese Unie een Europees Kwalificatie Kader (EKK) voor het levenlang leren in. Dit EKK bestaat uit acht niveaus, waarvan de laatste vier overeenkomen met de vier niveaus in het hoger onderwijs. Het vijfde niveau komt dus overeen met de tussenkwalificatie (*short cycle*).

Kirsch e.a. (2003) hebben een uitgebreide studie uitgevoerd onder de landen die deelnemen aan het Bolognaproces. De studie betreft een inventarisatie van de verschillende vormen van *short cycle* opleidingen in Europa net voorafgaande aan de in de 2005 gemaakte afspraken over de *short cycle*. Het eerste dat opvalt in het onderzoek is dat meer Europese eenheid

in de *short cycle* niet overbodig is. Er blijkt een wirwar aan soortgelijke opleidingen in de diverse Europese landen. Zo varieert de duur van de opleidingen, tussen één en (sporadisch) vier jaar. Verder wordt hetzelfde type onderwijs in het ene land als hoger onderwijs gedefinieerd en in een ander land als post-secundair (ons mbo-niveau 4) zonder een wettelijke connectie met het hoger onderwijs. In Engeland bestaat bijvoorbeeld sinds 1999 de Foundation degree. Zo'n 80 procent van deze Foundation degree programma's wordt verzorgd door *Further Education Colleges*, instellingen voor post-secundair onderwijs. Met universiteiten is afgesproken, dat na het behalen van de Foundation degree in korte tijd de bachelor kan worden behaald. Buiten Europa worden in de Verenigde Staten onder de naam Associate degree zowel opleidingen aan instellingen voor post-secundair onderwijs (*Community Colleges*) als aan universiteiten gegeven. Studenten kunnen na het behalen van de Associate degree verder gaan met een bacheloropleiding aan de universiteit (Daale en Delplace 2007).

Met betrekking tot de inhoud van de *short cycle* opleidingen laten Kirsch e.a. (2003) zien, dat de opleidingen in de *short cycle* altijd een mix van theorie en praktijk betreffen. Verder hebben de *short cycle* opleidingen in de ogen van Kirsch e.a. (2003) de kracht dat ze snel kunnen inspelen op de wensen van studenten en de arbeidsmarkt. In veel landen zijn in korte tijd allerhande nieuwe opleidingen ontstaan. De opleidingen hebben een korte duur en zijn daardoor flexibeler dan de traditionele, lange opleidingen. In lijn met voorgaande conclusies, geven Kirsch e.a. (2003) aan, dat de *short cycle* een welkome aanvulling voor het onderwijs is in het kader van een levenlang leren. Dat blijkt ook uit het feit, dat veel studies in deeltijd worden aangeboden. Bovendien wordt in een groeiend aantal landen bij toelating rekening gehouden met eerder verworven competenties (EVC) op basis van werkervaring.

Tabel 1 Plaats van Nederlandse hoger onderwijs niveaus in internationale indelingen

Opleidingsniveau in Nederland	Europees hoger onderwijsruimte	Europees Kwalificatie Kader levenlang leren	ISCED
Associate degree	Short cycle	Niveau 5	ISCED 5B
Bachelor	First cycle	Niveau 6	ISCED 5A
Master	Second cycle	Niveau 7	ISCED 5A
Doctor	Third cycle	Niveau 8	ISCED 6

OESO (2008b) onderzocht de overgang van afgestudeerden naar de arbeidsmarkt. De OESO (onder meer OESO 2004) definieert tertiair onderwijs als niveau 5 en 6 van de *International Standard Classification of Edu-*

cation (ISCED). Deze classificatie wijkt af van het EKK; zie Tabel 1. Niveau 5 van ISCED is de eerste fase van het tertiair onderwijs en niveau 6 de tweede fase, die tot een onderzoekskwalificatie leidt. Binnen niveau 5 bestaat een tweedeling tussen ISCED 5A en ISCED 5B. Een opleiding behoort tot ISCED 5B als die aan de volgende voorwaarden voldoet: de opleiding is meer praktijkgericht en leidt tot een beroepskwalificatie, rechtstreekse uitstroom naar ISCED 6 is niet mogelijk en de opleidingen duren doorgaans korter dan die in 5A. Meestal hebben de ISCED 5B opleidingen een lengte van zo'n twee tot drie jaar. Dit type opleiding komt dus min of meer overeen met de *short cycle* opleidingen.

OESO (2008b) vergelijkt onder andere de arbeidsmarktpositie van mensen met een ISCED 5B opleiding met die van mensen met een wat lagere opleiding (ISCED 3A, bijvoorbeeld mbo-niveau 4) en met die van mensen met een wat hogere, of beter gezegd langere, meer kennisgerichte opleiding (ISCED 5A, bijvoorbeeld bachelor). Deze vergelijking toont dat afgestudeerden met een ISCED 5B opleiding vrijwel even vaak aan het werk zijn als afgestudeerden met een ISCED 5A opleiding en vaker dan afgestudeerden met een ISCED 3A opleiding. In de OESO-landen is respectievelijk 88,5 (5B) en 89,4 procent (5A) van de 25- tot 64-jarige mannen aan het werk en 79,0 (5B) en 79,8 (5A) procent van de 25 tot 64-jarige vrouwen. Bij afgestudeerden met een ISCED 3A opleiding liggen deze percentages een stuk lager, namelijk 82,9 procent bij mannen en 66,6 procent bij vrouwen. Dergelijke verschillen zijn te zien bij vrijwel alle OESO-landen. Voorzichtigheid is geboden bij het trekken van conclusies uit deze cijfers. De grotere kans op werk van afgestudeerden met een ISCED 5A en 5B opleiding heeft ook te maken met het feit, dat de betere studenten doorleren. En dat het verschil tussen ISCED 5A en ISCED 5B klein is, komt ongetwijfeld ook door de praktijkgerichte benadering van de ISCED 5B opleidingen. Wat de cijfers in ieder geval aantonen, is dat afgestudeerden met een ISCED 5B opleiding in verhouding niet vaak werkloos zijn. Werkgevers betalen hen ook meer dan afgestudeerden met een lagere opleiding (OESO 2008b).

De instroom in de langere opleidingen (ISCED 5A) van het hoger onderwijs is in Nederland relatief hoog. Als de *short cycle* opleidingen worden meegeteld bij het hoger onderwijs, scoort Nederland een stuk minder goed (OESO 2008b). Dat kan veranderen met de invoering van de Ad (Bernelot Moens 2005).¹

¹ Bernelot Moens (2005) zet überhaupt vraagtekens bij de vergelijkbaarheid van het aantal hoger opgeleiden op basis van ISCED. Binnen Europa is er een zekere coördinatie van de ISCED, maar tussen Europa en niet-Europese landen niet. Bovendien zijn vaardigheden die elders pas in het tertiair onderwijs aan de orde komen in Nederland al eerder aange-

3 De Associate degree in Nederland

Sinds het studiejaar 2006/2007 bestaan ook in Nederland *short cycle* opleidingen, onder de naam Associate degree. Deze tweejarige programma's zijn ingebed in de vierjarige hbo-bachelors, waarbij is vastgelegd dat doorstroom naar de bijbehorende bachelor mogelijk is. Voor de Ad gelden dezelfde regelingen als voor de bachelor. Denk bijvoorbeeld aan de toelatingseisen. Wel heeft de Ad een eigen, wettelijk erkende, graad: de Associate degree (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek). Ad'ers kunnen dus verder studeren in de bachelor, maar worden vooral opgeleid om de arbeidsmarkt te betreden. Bij elk van de Ad-programma's is getoetst op de arbeidsmarktrelevantie, oftewel de behoefte van het werkveld aan afgestudeerden met een dergelijke Associate degree. Tot nu gaat het bij de Ad nog om pilots, die duren tot en met het studiejaar 2009/2010. Tegelijkertijd met de pilots is de Ad-monitor van start gegaan. Aan de hand van registratiegegevens en enquêtes onder studenten, werkgevers en instellingen onderzoekt deze Ad-monitor in hoeverre de Ad bijdraagt aan meer afgestudeerden in het hoger onderwijs en een betere aansluiting tussen onderwijs en het werkveld. Ook deze Ad-monitor loopt tot en met 2010. Bij een positieve eindevaluatie wordt de Ad naar alle waarschijnlijkheid definitief ingevoerd.

De pilots met de Ad zijn in drie rondes gestart. Nadat in studiejaar 2006/2007 in totaal 18 Ad-programma's van start zijn gegaan per september 2006 en per februari 2007, is het aantal Ad-programma's in het studiejaar 2007/2008 uitgebreid tot 55 Ad-programma's. Deze Ad-programma's zijn heel divers, van Management in de zorg tot Chemische technologie. Het aantal nieuwe Ad'ers is van circa 450 in het studiejaar 2006/2007 toegenomen tot circa 1600 in het studiejaar 2007/2008. Niet alleen het totale aantal nieuwe Ad'ers is gegroeid tussen de studiejaren 2006/2007 en 2007/2008, ook de nieuwe instroom in de al bestaande Ad-programma's is in vrijwel alle gevallen groter geworden. Binnen de hogescholen die zowel een bachelor als de corresponderende Ad aanbieden, maakte de instroom in de Ad in 2007/2008 ruim 10 procent uit. De potentiële instroom in de Ad is groter. Nog maar weinigen hebben van de mogelijkheid van de Ad gehoord (De Graaf en Van den Berg 2008). Zowel van de potentiële Ad'ers die niet voor de Ad hebben gekozen als van de scholieren en mbo'ers die nog moeten kiezen is niet meer dan 12 procent bekend met de Ad. Vooral van de afgestudeerde mbo'ers geeft een substantieel deel (36

leerd. Het niveau van de Amerikaanse Ad is dan ook vaak lager dan het niveau van de Nederlandse Ad.

procent) aan, dat ze (zeer) zeker een Ad hadden overwogen, mits ze ervan hadden geweten.

Bij de Ad-programma's met een grote instroom gaat het met name om opleidingen die in het verleden in het zogenaamde kort-hbo werden aangeboden. Het zijn opleidingen die nauwe banden hebben met het werkveld, zoals Officemanagement van Schoevers. In 2001 werd besloten deze korte professionele opleidingen af te bouwen vanwege de slechte inpasbaarheid in de bachelor-masterstructuur. De opleidingen duurden met twee jaar te kort om een bachelor af te kunnen geven. Via de Ad kunnen ze nu weer terugkomen in het hoger onderwijs bestel. Een Ad heeft immers wel een dergelijke korte opleidingsduur. Het raamwerk van de opleidingen en de naamsbekendheid bestonden nog. Inmiddels breidt het aantal Ad-programma's zich verder uit. In het studiejaar 2009/2010 start een nieuwe ronde pilots met 35 Ad-programma's Onderwijsondersteuner.

4 De maatschappelijke baten van de Associate degree

Extra onderwijs levert niet alleen individuele baten voor de onderwijsdeelnemer op (private baten), maar ook baten voor anderen (externe baten). Als Ad'ers zonder de mogelijkheid van een Ad niet verder zouden studeren, zorgt de Ad dus voor maatschappelijke opbrengsten. Stel dat de Ad inderdaad een nieuwe doelgroep aanboort, waaruit zouden de maatschappelijke baten van het extra onderwijs dan bestaan? Minne e.a. (2007) geven de stand van zaken weer in het onderzoek naar de maatschappelijke opbrengsten van onderwijs. Ze kijken naar literatuur over de volgende opbrengsten: financiële private opbrengsten (hoger loon), verbetering van de gezondheid, overdracht van kennis naar nieuwe generaties, vermindering van criminaliteit, verhoging van maatschappelijke participatie en een verhoging van de productiviteit in landen.

Minne e.a. (2007) concluderen het volgende uit de literatuur. De studies tonen overtuigend private baten aan, zowel in termen van extra loon als een betere gezondheid. Een extra jaar onderwijs levert gemiddeld 5 tot 15 procent meer inkomen op over de gehele beroepsloopbaan. Ook is er bewijs voor intergenerationele effecten van onderwijs. Een hogere opleiding van de ouder is van positieve invloed op de opleiding van het kind, ook als rekening wordt gehouden met genetische aanleg. Meer onderwijs zorgt bovendien voor een lagere deelname aan criminele activiteiten en een grotere politieke betrokkenheid. Daarbij gaat het vooral om externe baten. Het effect van onderwijs op economische groei is minder eenduidig. Wat betreft economische groei geldt volgens veel studies dat het maatschappelijk

rendement van onderwijs ongeveer even groot is als het private rendement. Met andere woorden: de extra productiviteit wordt vertaald in een hoger salaris. Minne e.a. (2007) tekenen daarbij aan, dat recent enkele studies verschenen die wel wijzen op externe effecten van hoger opgeleiden, met name in landen met een hoog niveau van productiviteit. Vrijwel alle door Minne e.a. (2007) bestudeerde literatuur heeft betrekking op het buitenland. Ook studies naar maatschappelijke baten van onderwijs die specifiek betrekking hebben op Nederland tonen causale effecten aan op gezondheid (Groot en Maassen van den Brink 2007) en criminaliteit (Groot en Maassen van den Brink 2004).

De Ad kan een bijdrage leveren aan deze maatschappelijke baten. In bescheiden mate, want het gaat om slechts twee jaar extra onderwijs. Daarbij geldt bovendien de voorwaarde dat de Ad'ers zonder de mogelijkheid van de Ad niet verder hadden gestudeerd. Oftewel, dat de Associate degree de beoogde doelgroep van werkenden en afhakende mbo'ers bereikt en niet de studenten die anders de bachelor hadden afgerond. Ook zullen de maatschappelijk opbrengsten te niet worden gedaan als de Ad'ers niet aan het werk komen.

5 Heeft de Ad een eigen doelgroep?

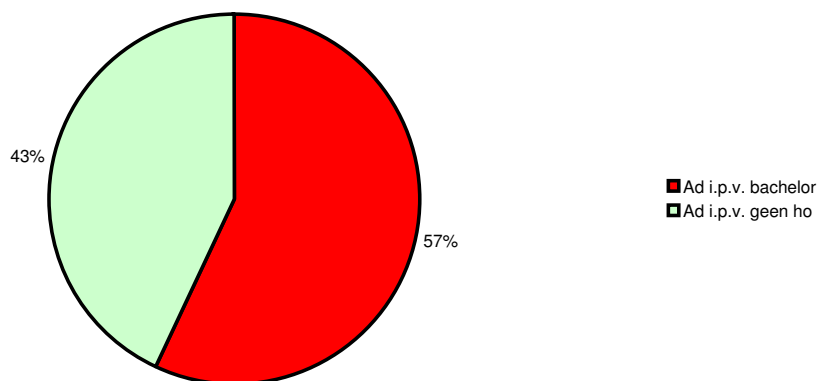
Of de Ad zorgt voor extra instroom in het hoger onderwijs hangt af van het type studenten dat de Ad trekt. Behoren deze tot de beoogde doelgroep van werkenden en mbo'ers? En, belangrijker nog, zouden deze studenten zonder de Ad geen opleiding in het hoger onderwijs zijn gaan volgen? De Graaf en Van den Berg (2008) beantwoorden deze vragen. Deze tussenevaluatie van de Ad-monitor maakt onder andere gebruik van een jaarlijkse enquête onder de Ad'ers zelf en registratiegegevens over de Ad'ers van de IB-Groep.

Het gros van de Ad'ers blijkt te behoren tot de beoogde doelgroep: ongeveer de helft komt vanuit een werksituatie, van wie de meesten al meer dan drie jaar werken en ongeveer een kwart komt rechtstreeks van het mbo. De andere Ad'ers komen vanuit een niet voltooide bacheloropleiding (ongeveer 20 procent), of rechtstreeks van het havo (circa 10 procent). De Ad'ers kiezen heel bewust voor de Ad. Het merendeel van hen geeft als belangrijkste reden voor de keuze voor de Ad, dat een Ad twee jaar duurt en dat met een echt diploma in de hand alsnog voor een vervolg in de bacheloropleiding kan worden gekozen.

De vraag is of de Ad'ers zonder de Ad geen hoger onderwijs hadden gevolgd. Bijna de helft van de Ad'ers geeft dit (enkele maanden na de start

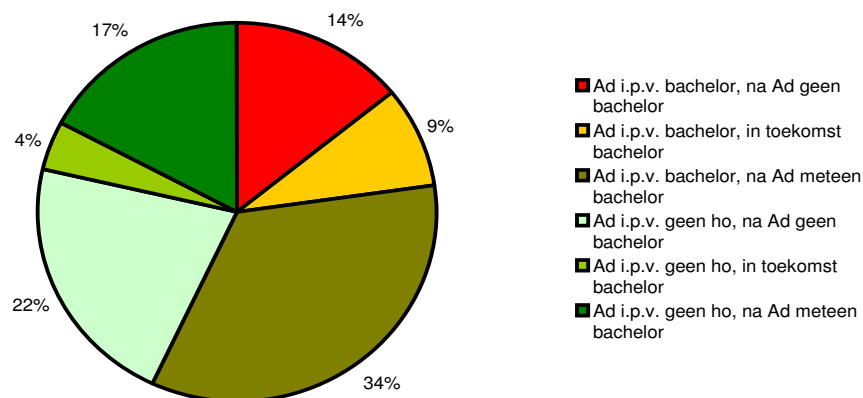
van de Ad) aan. Deze instroom in het hoger onderwijs kan dus worden gezien als winst. Tegelijkertijd geeft ruim de helft van de Ad'ers aan ook zonder de Ad in het hoger onderwijs te zijn ingestroomd; zie Figuur 1a. Deze studenten zouden door de Ad een lager einddiploma kunnen behalen. Ze kunnen nu immers stoppen na het behalen van de Associate degree, terwijl ze voorheen van plan waren een bachelor te behalen. Met andere woorden: is er geen sprake van verdringing van de bachelor? Het antwoord op deze vraag lijkt te luiden: op korte termijn wel, op lange termijn niet. Registratiecijfers suggereren dat op korte termijn de rechtstreekse instroom in de vierjarige bacheloropleidingen lager is. De Graaf en Van den Berg (2008) maken bij een achttal grote bacheloropleidingen onderscheid tussen de hogescholen die wel en niet ook een Ad-variant van de bacheloropleidingen aanbieden. De idee is, dat bij hogescholen zonder Ad-variant de kans op verdringing door de Ad minder groot is. Het blijkt, dat de instroom in de bacheloropleidingen bij de instellingen die ook een Ad-variant aanbieden zo'n 7 procentpunt achterblijft. Ondanks dat er meer studenten instromen in het hoger onderwijs, is de instroom in bacheloropleidingen dus lager. Daarbij moet worden opgemerkt dat de tijdreeks met twee jaar kort is.

Figuur 1a Verdeling eerstejaars Ad'ers naar wel of niet eerst van plan bachelor te doen

Het beeld op de lange termijn is naar verwachting anders. Figuur 1b vermeldt de toekomstige opleidingsplannen van de eerstejaars Ad'ers die voor aanvang van de Ad wel of niet een bachelor wilden gaan doen.

Figuur 1b Nadere onderverdeling eerstejaars Ad'ers naar plannen na behalen Associate degree

Bron: De Graaf en Van den Berg (2008).

Van de Ad'ers die voorafgaande aan hun keuze voor de Ad plannen hadden voor het volgen van een vierjarige bacheloropleiding (de 57 procent uit Figuur 1a) is ruim 34 procentpunt alsnog van plan direct na het behalen van de Associate degree door te stromen naar het bacheloreindniveau. Daar bovenop acht 9 procentpunt de kans (zeer) groot in de toekomst verder te gaan met een bacheloropleiding. Van de Ad'ers die vooraf plannen hadden voor een vierjarige bacheloropleiding lijkt dus maar een klein deel daadwerkelijk voor het bacheloreindniveau verloren te gaan (14 procentpunt).

Van degenen die voorafgaande aan de keuze voor de Ad *niet* van plan waren een bacheloropleiding te volgen (de 43 procent uit Figuur 1a), is 17 procentpunt nu wel van plan direct na het behalen van de Associate degree door te stromen naar het bacheloreindniveau. Daarnaast denkt 4 procentpunt dat de kans op doorstroom in de toekomst (zeer) groot is. Bij elkaar opgeteld middelen het 'verlies' en de 'winst' aan studenten die het bacheloreindniveau willen behalen ongeveer uit: 14 procent wilde eerst wel de bachelor halen en nu niet meer en 21 procent was eerst niet van plan hoger onderwijs te volgen en wil nu na de Ad (meteen of in de toekomst) een bachelordiploma halen. Overigens wil bijna een kwart van de Ad'ers stoppen na het behalen van de Ad zonder voor aanvang van de Ad plannen te hebben gehad het hoger onderwijs in te stromen. Deze studenten hebben geen invloed op het aantal afgestudeerden met een bachelordiploma, maar krijgen wel een hoger officieel diploma dan voor de invoering van de Ad. Een kanttekening bij de cijfers in Figuur 1b is uiteraard dat het gaat om gerap-

porteerde voorkeuren en niet om daadwerkelijk gedrag. Dat in de praktijk gedrag en voorkeuren grotendeels overeen kunnen komen, blijkt uit de cijfers van de eerste groep afgestudeerde Ad'ers. Zo'n 70 procent van degenen die in het eerste jaar aangaven door te gaan in de bachelor, heeft daad bij het woord gevoegd.

De Graaf en Van den Berg (2008) concluderen dat de Ad voor een groep nieuwe instromers (mbo'ers en werkenden) in het hoger onderwijs zorgt. Het aantal bachelorstudenten blijft op lange termijn minstens gelijk en de afgestudeerden die met een Associate degree de arbeidsmarkt betreden zijn pure winst. Het is trouwens de vraag of de Ad'ers die eerst van plan waren meteen in een bachelor in te stromen deze opleiding wel hadden voltooid. Ad'ers kiezen immers zeer bewust voor de Ad vanwege de duur van de opleiding. Deze betere aansluiting op de persoonlijke situatie van mbo'ers en werkenden verkleint naar verwachting de kans op uitval.

6 Hoe kijken werkgevers aan tegen de Ad?

Het is nog te vroeg om goed te meten hoe afgestudeerde Ad'ers het doen op de arbeidsmarkt. Wel is in De Graaf en Van den Berg (2008) gepeild wat de behoefte is aan afgestudeerde Ad'ers onder werkgevers in het midden- en kleinbedrijf (MKB). Van de werkgevers in het MKB blijkt slechts een fractie (10 procent) vernomen te hebben van het bestaan van de Ad. Net als bij de studenten is de onbekendheid van de Ad dus groot. Tegelijkertijd geeft ongeveer een derde van de werkgevers in het MKB aan behoefte te hebben aan werknemers tussen mbo- en hbo-niveau in. Van de bedrijven met ten minste 20 werknemers heeft zelfs ongeveer de helft behoefte aan werknemers met een opleiding op het niveau van een Ad. Er bestaat vooral behoefte aan technici en middenkader met een dergelijk opleidingsniveau. Veel van deze functies vereisen complexere kennis en vaardigheden dan voorheen, waardoor mbo-diploma's niet langer toereikend zijn. De bedrijven die behoefte hebben aan een opleiding op het niveau van een Ad zien een Ad'er dan ook eerder de plaats van een mbo'er innemen dan van een hbo-bachelor. Wel verwachten werkgevers dat een Ad'er qua kennis- en denkniveau dichter bij een hbo-bachelor staat dan bij een mbo'er. Hetzelfde geldt voor het salaris.

In De Graaf en Van den Berg (2008) is ook gemeten hoe werkgevers van in deeltijd studerende Ad'ers tegen de Ad aankijken. De werkgevers zijn tevreden over de opleiding, zowel over de inhoud (theorie en praktijk) van de Ad als over de inhoudelijke aansluiting met het werk. De opleiding komt de productiviteit volgens zowel de werkgevers als de Ad'ers ten goe-

de. Volgens de werkgevers zullen de meeste Ad'ers na het behalen van de Associate degree dan ook een hoger functieniveau krijgen, overigens nog zonder daar concrete afspraken over te hebben gemaakt. Werkgevers geven bovendien aan werknemers aan te moedigen als deze een Ad willen volgen. Nu komt het idee om een Ad te volgen nog meestal van de Ad'ers zelf. Wel betalen de werkgevers voor een groot deel mee aan de opleidingskosten. Van de Ad'ers die langer dan drie jaar werken, betaalt zelfs ruim 80 procent van de werkgevers mee.

De eerste geluiden van werkgevers zijn veelbelovend voor de Ad. Al komt de echte test voor de arbeidsmarktrelevantie van de opleidingen als de in voltijd studerende Ad'ers in groten getale de arbeidsmarkt opstromen.

7 Conclusie en discussie

Onbekend, maar niet onbemand. Dat is de huidige status van de Ad. Zowel van de potentiële studenten (bijvoorbeeld pas afgestudeerde of laatstejaars mbo'ers) als van de werkgevers in het MKB heeft slechts een fractie (zo'n 10 procent) gehoord van de Ad. Tegelijkertijd zijn de studenten die een Ad volgen tevreden over hun opleiding, net als de werkgevers van de in deeltijd studerende Ad'ers. Ook geeft ongeveer een derde van de werkgevers in het MKB aan behoefte te hebben aan afgestudeerde Ad'ers, van de bedrijven met tenminste 20 werknemers zelfs de helft. In andere Europese landen is de werkloosheid onder studenten met een soortgelijke opleiding ook relatief laag.

De Ad zorgt zowel voor opscholing via de eerste als via de tweede leerweg (levenlang leren). De twee grootste groepen Ad'ers zijn mbo'ers (een kwart) en werkenden (de helft). Het gros van de overige Ad'ers is afkomstig vanuit een niet voltooide bachelor. Ook deze uitvallers uit de bachelor vormen een doelgroep voor de Ad. Zij kunnen via de Ad alsnog een officieel diploma in het hoger onderwijs behalen. Daarbij gaat het evenwel vooral om de statistieken en niet zozeer om het daadwerkelijk vergroten van kennis.² De Ad'ers willen graag hoger onderwijs volgen, maar vinden een vierjarige bachelor in eerste instantie een brug te ver. Deelname aan de Ad lijkt dan ook niet ten koste te gaan van de deelname aan de bachelor. Weliswaar wil een deel van de Ad'ers nu stoppen na de Ad, terwijl ze voorheen de intentie hadden om de bachelor te behalen. Maar daar staat

² Dezelfde kanttekening kan worden geplaatst bij de opscholing van een deel van de werkenden. Wellicht hadden deze Ad'ers zonder de mogelijkheid van de Ad een branchediploma behaald.

een ongeveer even grote groep Ad'ers tegenover die naar eigen zeggen het hoger onderwijs zonder de Ad niet waren ingestroomd en nu zelfs plannen hebben ook de bachelor af te maken. Het is sowieso de vraag of de Ad'ers die eerst van plan waren meteen in een bachelor in te stromen deze opleiding wel hadden voltooid.

Er zijn er nog enkele twistpunten rond de vormgeving van de Ad. Zo verzet de HBO-raad (2009) zich tegen het automatische recht op doorstroom naar een verwante bacheloropleiding zonder vertraging. Dit recht laat zich niet altijd even gemakkelijk rijmen met een eigenstandig civiel effect van de Ad. MKB-Nederland en VNO-NCW (2009) vinden een goede doorstroomfaciliteit juist van groot belang. Volgens hen is daardoor de Ad aantrekkelijk voor studenten. MKB-Nederland en VNO-NCW pleiten dan ook voor een snelle permanente invoering van de Ad met behoud van de inbedding van de Ad in de bachelor. Een ander punt van discussie is de rol van BVE-instellingen bij het aanbieden van de Ad. BVE-instellingen bevinden zich in meer plaatsen dan hogescholen. Om de doorstroom van mbo'ers naar de Ad te bevorderen zouden BVE-instellingen de Ad deels op zich kunnen nemen onder verantwoordelijkheid van de hogescholen, met name de MBO Raad (2009) is hiervoor. Deze twistpunten zijn niet onoverkomelijk. De Ad staat nog in de kinderschoenen en de precieze vormgeving dient nog verder uit te worden gekristalliseerd. Intussen breidt het aantal Ad-programma's zich verder uit. In het studiejaar 2009/2010 start een nieuwe ronde pilots met 35 Ad-programma's Onderwijsondersteuner en er wordt volop gespeculeerd over nog een extra ronde pilots om de ontwikkeling van de Ad niet te stagneren.

De Ad heeft een toegevoegde waarde, zowel voor studenten als voor de gehele samenleving. Een hogere opleiding heeft zowel private als externe baten. In onze kenniseconomie zijn de extra hoger opgeleiden hard nodig. Ook nu de economie de wind niet in de zeilen heeft. Misschien zelfs wel juist nu. Ten tijde van een recessie is het zinvol om langer in de schoolbanken te blijven. Mbo'ers worden massaal aangemoedigd verder door te leren. Voor een deel van hen is een tweejarige Ad ideaal.

Auteur

Djoerd de Graaf is werkzaam als senior onderzoeker in het cluster Arbeid & Kennis van SEO Economisch Onderzoek, e-mail D.deGraaf@seo.nl.

Literatuur

- Bernelot Moens, M., 2005, Heeft Nederland wel zo weinig hoger opgeleiden? Associate degree vult gaten in onderwijssysteem, Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Daale, H. en S. Delplace, 2007, Gluren bij de burens, *Delta*, vol. 16: 11-15.
- Graaf, D. de, en E. van den Berg, 2008, Monitor Associate degree, Tussenevaluatie, SEO-rapport 2008-79, Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 133, Den Haag: Ministerie van OCW.
- Groot, W. en H. Maassen van den Brink, 2004, The Effects of Education on Crime, Scholar Working Paper, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Groot, W. en H. Maassen van den Brink, 2007, The health effects of education, *Economics of Education Review*, vol. 26(2): 186-200.
- HBO-raad, 2009, Green Paper, Naar een nieuwe verenigingsagenda, Den Haag: HBO-raad.
- HBO-raad en RWI, 2006, Kennistekort in Nederland, stagnerend opleidingsniveau belemmering voor arbeidsmarkt, Den Haag: HBO-raad en RWI.
- Kirsch, M., Y. Beernaert en S. Nørgaard, 2003, Tertiary Short Cycle Education in Europe, a comparative study, Brussel: Eurashe.
- MBO Raad, 2009, reactie op de tussenevaluatie van de Ad-monitor middels een brief aan minister Plasterk, *AdForum*, vol. 18: 10-11.
- Minne, B., M. van der Steeg en D. Webbink, 2007, De maatschappelijke opbrengsten van onderwijs, CPB Memorandum 177, Den Haag: Centraal Planbureau.
- MKB-Nederland en VNO-NCW, 2009, reactie op de tussenevaluatie van de Ad-monitor middels een brief aan minister Plasterk, *AdForum*, vol. 17: 2-3.
- OCW, 2006, 2020: de helft van Nederland hoogopgeleid, beleidsreactie op advies Onderwijsraad 'De helft van Nederland hoogopgeleid', Den Haag: Ministerie van OCW.
- OCW, 2007, Het Hoogste Goed, Strategische agenda voor het hoger onderwijs-, onderzoek- en wetenschapsbeleid, Den Haag: Ministerie van OCW.
- OESO, 2004, OECD Handbook for Internationally Comparative Education Statistics, concepts, standards, definitions and classifications, Parijs: OESO.
- OESO, 2008a, *OECD Reviews of Tertiary Education*, Netherlands, Parijs: OESO.
- OESO, 2008b, *Education at a Glance 2008, OECD indicators*, Parijs: OESO.
- Onderwijsraad, 2005, De helft van Nederland hoogopgeleid, Den Haag: Onderwijsraad.